

Хитрий Ондра

Божена Нємцова

Мав один бідний селянин сина, якого звали Ондра. Син був ще зовсім молодий, але меткий і кмітливий. Якось каже йому батько:

— Довго я тебе, синку, годував. Тепер ти сильний, як дуб, і можеш жити уже сам. Іди в люди та навчись якогось ремесла. Хай воно буде яке завгодно, аби тільки прогодувало тебе.

— Гаразд, тату, піду і спробую навчитися якогось ремесла,— відповів син.

Не довго думавши, зібрався він у дорогу та й пішов. Блукав він, блукав і нарешті набрів на розбійника.

— Куди це ти йдеш? — запитав той у хлопця.

— Та от хочу навчитися якого-небудь ремесла,— відповів йому Ондра.

— А на розбійника вивчитись не хочеш?

— А чого б і ні! Ремесло як ремесло, аби тільки воно прогодувало мене.

— Та вже прогодує, якщо ти гаразд опануєш його. Ходи зі мною!

І лишився Ондра в лісі розбійницького ремесла вчитися.

За якийсь час каже йому отаман розбійників:

— Ну, Ондра, настала пора показати, чи вийде з тебе путящий розбійник! — І загадав йому вкрати баского коня, та не з луку чи стайні, а просто з-під вершника, який їхатиме лісом.

Ондра вийшов на дорогу, якою мав їхати вершник, роздягся і виліз на дерево. Тільки-но почув він кінський тупіт, відразу ж почав плакати і кликати на допомогу. Вершник підскакав до нього й питає, що сталося, чому він так плаче. Витираючи сльози, Ондра розповів йому, що на нього напали розбійники і обібрали до нитки. Зглянувся над ним вершник і спішився, щоб допомогти злізти з дерева й посадити до себе на коня. Та тільки-но він зліз із сідла, як Ондра, мов білка, стрибнув на коня і щез у лісі.

— Ну що ж, непогано! Думаю, з тебе вийде справжній розбійник! — похвалив його отаман, коли Ондра привів йому коня.

А через кілька днів придумав друге випробування: украсти в орача просто з плуга вола.

Недалеко від поля, де орач орав одним конем і одним волем, був ліс. Ондра заховався на узліссі в кущах і став чекати, поки орач закінчить борозну. Орач пройшов до кінця гонів і повернув назад. Тоді Ондра непомітно виліз із кущів, розкидав у борозні мідні гроші, а кілька монет розтрусив аж під самим лісом і знов заховався в кущах.

Дійшов орач до того місця, де Ондра розсипав мідяки, й зупинився.

"Ти ба! — здивувався він.— Мабуть, я виорав скарб".

Іде він по борозні й збирає розсипані Ондрою гроші; так дійшов аж до лісу. А Ондра, побачивши, що орач сховався між деревами, вискочив із кущів і випряг мерщій

вола, але перш ніж зникнути з ним у лісі, відтяв йому кінець хвоста і застромив коневі в зуби.

Невдовзі орач повернувся назад. Дивиться, а в плузі стоїть тільки кінь, а вола немає. Став він шукати вола по всьому полю, але віл наче в землю запався.

"Невже його вовки роздерли? — подумав він, вертаючись до коня. Раптом бачить — у коня з морди звисає кінець волячого хвоста.— Де ж це чувано, щоб кінь та вола з'їв?" — дивом здивувався орач і, висмикнувши з кінських зубів хвоста, добряче відшмагав ним коня.

А Ондра тим часом привів вола до розбійників і розповів, як ошукав селянина.

— Бачу, ти таки справді молодчина і більше тобі в нас нічого вчитися,— похвалив його отаман.— Але наостанці ти мусиш показати нам ще свою силу.

І звелів Ондрі побитися з розбійниками об заклад, хто далі кине камінь і хто в кулаці розчавить камінь на порошок.

Ондра погодився.

Наступного дня вранці він побіг до міста, купив там грудку сиру та жайворонка і повернувся до лісу. Тільки-но прийшов, а розбійники вже кличуть його змагатися. Ондра охоче приєднався до них; коли всі взяли по каменюці, щоб кинути її якнайдалі, він теж узяв камінець у ліву руку, а правою непомітно дістав із кишені жайворонка і, розмахнувшись, жбурнув його в небо. Жайворонок злетів так високо, що між хмар майнула тільки чорна цятка. Високо кинули свої камені розбійники, але всі визнали, що переміг Ондра — його камінь полетів так високо, що невідомо, де й коли на землю впаде.

Потім розбійники почали змагатися, хто розчавить камінь у кулаці на порошок.

— Знайшли чим хвалитися — камінь розчавити,— каже Ондра.— А ви спробуйте вичавити з нього сироватку!

— А ти сам це зумієш? — запитав його отаман.

— Звичайно, зумію. Ось дивіться! — Ондра нахилився по камінь, а сам непомітно дістав з кишені грудку сиру. Та як стисне сир у жмені, а крізь пальці сироватка тільки кап-кап-кап!

Побачивши отаке, розбійники визнали його найсильнішим, й Ондра одержав усі гроші, на які вони побилися об заклад.

Відтоді його вже не вважали за учня. Але Ондрі відхотілося далі жити серед розбійників, він покинув ліс і вернувся додому до батька.

— Ну, синку,— запитав його старий,— чого ти навчився у світі?

— Хитрості,— відповів Ондра.

— А вона тебе прогодує?

— Думаю, прогодує, поки на світі дурні не перевелися,— засміявся Ондра.

А в їхньому селі жив багатий пан, і був у нього гарний кінь, якого він любив і беріг, мов зіницю ока; слуги мусили день і ніч пильнувати, щоб із ним чого не сталося. Довідався про цього коня Ондра й каже:

— Я виведу його із стайні, навіть якщо на ньому сидітиме вершник!

— Куди тобі! — сміялися з нього люди.

Але він правив своєї.

Почув про це Ондрине нахваляння пан і звелів покликати Ондру до себе. Ондра прийшов, і пан питає його, чи він і справді такий хитрий, що зможе коня зі стайні вивести, навіть якщо на ньому сидітиме вершник.

— Авжеж, зможу,— відповів Ондра.

— Ну гаразд. Якщо ти це зробиш, я дам тобі сто золотих! — сказав пан.

Ондра погодився й пішов із маєтку. А пан звелів слугам пильно стерегти коня цілий день, не відходити від нього ні на крок, а ввечері щоб коня осідлав сам прикажчик, одному із слуг наказав стати біля голови, другому — біля хвоста, а якби все ж таки щось сталося — покликати його самого на допомогу.

Вдень навіть пташка не залетіла непоміченою до стайні, а коли почало вечоріти, сам прикажчик сів на коня, один слуга став біля голови, другий — біля хвоста. Пан особисто перевірів, як виконано його наказ, ще раз суворо звелів слугам пильнувати коня, якщо не хочуть бути битими, і спокійно повернувся до покоїв, певен, що Ондрі не вдасться його перехитрити.

Коли в маєтку все затихло, у двері стайні раптом постукали, й жіночий голос закричав:

— Відчиніть! Ви часом не поснули?

— Який там сон! А ти хто така і що тобі тут треба? — гукнув прикажчик.

— А ви хіба не впізнали, матері вашій ковінка? Та я ж — панська куховарка, пан прислав вам трохи сливовиці, щоб ви краще стерегли коня.

Почувши це, один із слуг відчинив двері, й до стайні, несучи великий дзбан, увійшла по очі закутана згорблена жінка.

— "Налий їм тільки по одній чарочці, Зузо",— звелів мені пан, але я подумала, що вам і по дві не завадить. Сама знаю, що коли треба цілу ніч не спати, то чарка сливовиці нікому не зашкодить, а навпаки. Ось вам панський почастунок,— сказала куховарка і подала прикажчикові дзбан.

Той охоче ковтнув сливовиці.

— Ого, яка добра! — похвалив він і, відпивши ще один ковток, передав дзбан сторожам.— Тільки глядіть мені не посніть.

— Чого вам боятися, вас же троє! Хіба зможе цей шибеник наважитися прийти сюди? Пийте, пийте! "Живи, поки живеться",— любив казати мій покійний дідусь, земля йому пером. Це був мудрий чоловік, і він багато чого побачив за своє життя.

— Це правда! Я його теж знав! — підтвердив прикажчик і знов приклався до дзбана.

А Зуза-куховарка тим часом розповідала про свого діда, що він бачив і де побував. Прикажчик пив, слуги теж не відставали й ніяк не могли нахвалитися доброю сливовицею. Зуза їх пригощала й пригощала. Вона весь час казала, що поспішає, проте з місця не рухалася.

Нарешті, побачивши, що сторожі п'яні як ніч і що вони починають уже куняти, вона

ще трохи почекала, поки всі троє заснули мертвим сном, а тоді вийшла зі стайні й принесла терницю. Прикажчика вона поклала під нею, одного сторожа поставила спереду, а другого ззаду, тицьнула їм у руки по віхтю соломи, а сама тихо вийшла із стайні й вивела за собою баского коня.

Рано-вранці, тільки-но почало благословлятися на світ, пан заквапився до стайні, аби переконатись, чи все гаразд. Довкола було тихо, мов у вусі; сподіваючись, що кінь у стайні, він відчинив двері й раптом застиг на місці. Замість коня він побачив дерев'яну терницю, а біля неї — заснулу сторожу.

Хоч злість ним аж тіпала, він усе ж таки віддав належне Ондриній хитрості й вирішив загадати йому ще одну загадку.

Ондра сам привів коня й розповів, як удалося перехитрити сторожу. Пан віддав обіцяних сто золотих і мовив:

— Послухай, Ондро: якщо сьогодні вночі ти знімеш у моєї дружини з пальця золотий перстень, я дам тобі ще сто золотих, а якщо ні — ти мені. Згода?

— Звичайно, згода! — сказав Ондра й пішов додому.

Пан із нетерпінням став чекати ночі. Увечері він сам обдивився кожен куток у домі, а тоді пішов до дружини у спальню. Двері він замкнув за собою на ключ і перед тим, як лягти, ще раз пересвідчився, що перстень у дружини на пальці. Полягали обоє, але пан ніяк не може заснути, все йому кортить дізнатися, до якої хитрості цього разу вдасться Ондра; що Ондра й цього разу виграє, він навіть думки не припускав, бо пані лежала поруч, перстень був у неї на руці, а всі двері міцно замкнені.

Лежить пан, пильнує, до кожного шереху прислухається і раптом чує під вікном якийсь шелест. Рвучко повернувшись до вікна, він побачив, що за шибкою маячить чиясь голова, хтось до спальні зазирає.

— Ну постривай, я тобі зараз покажу, — мовив він сам до себе, нищечком устав із ліжка, схопив топірець, відчинив вікно і... тарах по голові! Голова репнула, мов гарбуз, і покотилася додолу.

— Ой, що ж ти наробив! Таж ти його вбив на смерть! — забідкалась пані.

— Він і справді не ворухиться! — сказав пан, визирнувши з вікна. Дивиться — до стіни приставлено драбину, а під нею хтось лежить, як колода, й не ворухиться. Пан перелякався, що вбив Ондру на смерть, і сказав пані, що піде вниз подивитися. Але не встиг він вийти за поріг, як тут же вернувся, підбіг до дружини й прошепотів:

— Дай-но мені про всяк випадок свій перстень, щоб цей хитрюга не зняв його в тебе з пальця, раптом він усе-таки зайде сюди!

Пані віддала йому перстень, і він побіг униз.

За хвилину пан вернувся до спальні й розповів дружині, що то була зовсім не людина, а солом'яне опудало, і що Ондра вдався до цієї хитрості, сподіваючись його обдурити.

— Але він мене не обдурить, — додав пан і, підійшовши ближче до дружинино ліжка, сказав: — Дай-но мені про всяк випадок свій перстень, бо раптом і справді цей хитрун з'явиться тут, то нехай перстень краще буде в мене.

— Але ж я тобі його віддала! — здивовано вигукнула пані.

Пана від цих слів мов громом прибило.

Хоч як він пильнував, але бісів парубок знов його перехитрив!

Вранці Ондра приніс панові перстень і одержав від нього ще сто золотих.

— Ну, я бачу, що тобі справді кмітливості не позичати,— мовив пан.— Але я прошу тебе ще раз показати свою хитрість. Якщо сьогодні вночі ти вкрадеш у мого управителя куховарку й приведеш її в маєток, я дам тобі триста золотих.

— Не тільки куховарку, а й самого пана управителя приведу до вас! — засміявся Ондра і, весело наспівуючи, пішов додому.

Дома він наловив у струмку раків і, коли добре посутеніло, переодягся ангелом, ракам приліпив до спини по свічці й подався до будинку управителя. Обережно відчинивши двері, Ондра засвітив свічки й пустив раків на підлогу. Раки розповзлися хто куди, і вся кімната була залита світлом. Куховарка прокинулась, бачить — по кімнаті вогники рухаються, і не знає, що й думати від подиву. А тут іще перед нею з'явився ангел і каже:

— Приготуйся, я прийшов по тебе, підеш зі мною до раю!

Куховарка відразу ж повірила в це й нітрохи не здивувалася, бо була велика святенниця, завжди перед багатими ласки запобігала, а жебракові навіть шкуринку хліба жаліла подати.

Панові управителю заздрісно стало, що його куховарку живою на небо беруть; він теж був не від того, щоб і собі туди потрапити. Почав він просити ангела, щоб той і його з собою взяв, бо, мовляв, без своєї куховарки він тут не зможе жити. І ангел зглянувся над ним — дозволив і йому мандрувати до раю. Вийшли вони з будинку, Ондра накинув на них простирадло, посадив у тачку й повіз до замку.

Управитель із куховаркою кректали й крутилися на всі боки, бо їх страшенно трусило на поганій дорозі, але Ондра заспокоював їх, мовляв, "шлях до раю вимощений камінням".

А пан тим часом спати не лягає й чекає, чи Ондра й утретє виконає його загад. Раптом чує — у дворі торохтить тачка. За хвилину відчиняються двері, й сам Ондра входить з великим лантухом, а з лантуха вилазять пан управитель із куховаркою.

Пан так реготав, що трохи не луснув зо сміху, а вони, побачивши, в якому "раю" опинились, засоромилися й кинулись навтіки.

Довелося панові виплатити Ондрі триста золотих, які той заробив своєю хитрістю.

Повернувся Ондра веселий додому й жив чесно аж до самої смерті. Люди розказують, що він іще не раз пускався на свою хитрість, якщо траплявся охочий пошитися в дурні.